

УДК 81'28

Марина Ткачук

Інститут української мови НАН України, м. Київ

**«ДІАЛЕКТОЛОГІЯ У СТРУКТУРІ
ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗНАНЬ»:****про підсумки Міжнародної
наукової конференції**

19 — 20 квітня 2018 р. в Інституті української мови НАН України відбулася Міжнародна наукова конференція «*Діалектологія у структурі лінгвістичних знань*», у якій узяли участь учені України, Білорусі, Польщі, Росії.

Проблематика конференції охоплювала питання методології діалектологічних досліджень, обсягу й характеру лінгвістичної інформації елементів структури говірок та аналіз окремих мовних явищ.

У доповіді «*Діалектне явище: парадигма сучасного пізнання*» д. філол. н. П.Ю. Гриценко звернув увагу на спеціалізацію діалектологічних досліджень за об'єктами вивчення, варіативність наукових методів пізнання залежно від мети студіювання та дослідницьких парадигм, зокрема «діалект — літературна мова». Особливо важлива оптика аналізу, якої дотримуються науковці, та загальна методологія: **що, як і задля чого** необхідно досліджувати говірки. Зазначено, що загальний постулат *системності*, визнаний сьогодні в діалектології за аксіому, у дослідницькій практиці нерідко напшовхується на труднощі, оскільки реальна мовна система — говірка — часто не вкладається в модельовані рамки з огляду на кількість одиниць (які неможливо вповні охопити в дослідженні), існування багатьох нетипових елементів та явищ. Майже не пізнаною сьогодні залишається діалектна синтактика — поєднання, ланцюжкова сполучу-

© М.М. ТКАЧУК, 2018

ваність структурних елементів у мовленні. З огляду на усність як визначальну ознаку діалектного мовлення актуалізується необхідність *реальної семантизації усного висловлювання*, як і вивчення *функцій елементів* у говірці, а також подальша *інтерпретація лінгвогеографічної інформації*.

У доповіді Є. Сиротюка «*Dyferencyjne czy pełne pozyskiwanie materiałów w badaniach dialektologicznych*» (Познань, Польща) порушено питання про тлумачення одного з основних понять діалектології *gwara* в різних польських діалектологічних школах.

Однією з наукових парадигм сучасного мовознавства, зокрема діалектологічних студій, є текстоцентризм, адже через діалектний текст відкривається можливість пізнання не лише конкретної риси говірки, а й усього національного мовного простору. Саме в цьому контексті здійснила дослідження Г.І. Мартинова «*Волинські та подільські фонетичні риси в середньонаддніпрянському ареалі (у світлі діалектного тексту)*» (Черкаси). З опорою на текст як основне джерело дослідження виконано студію В.В. Леснової «*Оповідь-спогад як жанр діалектного мовлення*» (Старобільськ). Корпус діалектних матеріалів з українських переселенських говірок у Башкортостані (зберігаються у відділі діалектології Інституту української мови НАН України) та їхній інформаційний потенціал проаналізувала М.М. Ткачук у доповіді «*Текст як джерело дослідження українських переселенських говірок Башкортостану*» (Київ).

Добір матеріалу для діалектних лексикографічних праць у контексті формування емпіричної бази сучасної лінгвістики розглянула А. Костецька-Садова в доповіді «*Teoretycznie a praktycznie o doborze materiału do słownika gwarowego*» (Краків, Польща). У доповіді «*Из досвіду укладання лексикографічної праці “Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області” М.А. Грицака*» Н.С. Вербич (Київ) проаналізувала засади й проблеми укладання цієї лексикографічної праці, у якій репрезентовано архаїчні українські говірки.

Одним із провідних питань, обговорюваних на конференції, було створення новітніх інформаційних баз даних і корпусів та застосування веб-технологій у діалектологічних студіях, що передбачає нові підходи до формування емпіричної бази досліджень, її удоступнення для широкого кола мовознавців і не тільки. Цьому питанню були присвячені доповіді представників різних лінгвістичних шкіл, зокрема московської, — М.М. Толстої, С.Л. Ніколаєва «*Записи фонетики карпатоукраинских говоров и фонетическая база данных*» (Москва, Росія); білоруської — Ю.В. Чернякевича «*Корпусы дьялектных текстаў як асноўная крыніца для удакладнення групоўкі гаворак беларускай мовы*» (Мінськ, Білорусь). Про створення звукового атласу Донеччини доповіла Л.М. Тищенко — «*Українські говірки в записях учителів Донеччини*» (Слов'янськ).

М.О. Шведова в доповіді «*Регіональні особливості літературної мови як об'єкт діалектології та корпусної лінгвістики*» (Київ) представила слухачам проект «Генеральний регіонально анотований корпус української мови», доступний користувачам в інтернет-мережі. Корпус містить велику

кількість текстів українською мовою і призначений для здійснення лінгвістичних досліджень з граматики, лексики, історії української мови, а також для укладання словників і граматик. Його особливістю є регіональна розмітка, яка уможливує віднесення мовних явищ до окремих регіонів України.

Дослідження діалектів на сучасному хронологічному зрізі важливе для з'ясування як їх динаміки, так і виявлення *архаїчних* елементів і явищ. К.Д. Глуховцева в доповіді «Динаміка новостворених говірок як релевантна ознака їхньої мовної системи» (Старобільськ) проаналізувала методологічні особливості дослідження новожитніх діалектів, наголосила на потребі докладного вивчення їхньої генези з увагою до конкретних мовних систем — говірок. Проблеми динаміки явищ різних мовних рівнів були присвячені доповіді О.І. Чаган «Архаїзація та інновації будівельної лексики бойківських говірок» (Львів), М.В. Вербового «Із спостережень над морфологічними інноваціями в говірці села Глеюватка Криворізького району Дніпропетровської області» (Кривий Ріг), О.В. Юсікової «Із спостережень над динамікою лексики плотового лісосплаву говірки села Богдан Рахівського району Закарпатської області» (Київ).

Писемні пам'ятки різного часу по-різному і в різній мірі відбивають діалектні риси території свого створення, що було висвітлено в доповіді В.М. Мойсієнка «Діалектні риси в Лавришівському Євангелії кін. XIII — поч. XIV ст.» (Житомир). О.І. Ніка зупинилась на «Лексичних замінах у збірці проповідей А. Радивиловського» (Київ), зокрема тих, які в рукопис вносив не автор, а редактори, що було зумовлено «підтягуванням» тексту до панівного мовного стандарту часу видання. Питання впливу діалектів на унормування термінології точних наук розглянуто в доповіді «Діалектні елементи в науково-популярних працях Івана Пулюя з фізики та астрономії» С.А. Федак (Тернопіль).

Актуальним залишається вивчення діалектних явищ на загальнослов'янському тлі; зокрема О.В. Тер-Аванесова проаналізувала давнє явище, досі поширене в російських діалектах, а також в інших слов'янських мовах, — «Плюсквамперфект в русских народных говорах в восточнославянской перспективе» (Москва, Росія).

Зв'язок діалектів та літературного стандарту української мови на синхронному зрізі дослідили М.О. Волошинова — «Взаємодія діалектних та літературних назв речей хатнього вжитку в українських східнословобжанських говірках» (Київ); Р.В. Мінняйло — «Діалектна лексика Подунав'я — важливий складник формування рибальської лексики української мови» (Харків).

Діалектні дані — надійний і багатий матеріал для етнографічних та фольклористичних студій, що особливо цінно в контексті розвитку міждисциплінарних досліджень, зокрема етнолінгвістики. Тематика діалектних оповідей, які слугують матеріалом досліджень, зазвичай дуже широка, охоплює різні тематичні групи лексики, часто виявляє особливості народної культури. Цьому питанню було присвячено доповіді Т.М. Тищенко — «Етнолінгвістичні та діалектологічні дослідження схід-

ноподільських говірок: точки перетину» (Умань); М.В. Поістогової «Простір буття діалектного слова» (Київ), у якій було проаналізовано мотивованість мовного знака як виразника культурної інформації. Аналогічне питання на матеріалі іншої тематичної групи лексики з увагою до деривації мовних одиниць висвітлено в доповіді Я.О. Литвиненко «Формальні засоби вираження мотиваційних ознак в орнітономінації східнополіського діалекту» (Суми).

Опанування ширших теоретичних проблем сучасної слов'янської діалектології можливе лише через вивчення окремих мовних одиниць, явищ, закономірностей їх постання і поширення в мовному просторі. Дослідження, результати яких було представлено на конференції, охоплювали всі мовні рівні — фонетику, граматику, лексику і синтаксис. Підкреслено, що цінні результати дає застосування експериментальних лінгвістичних методів і прийомів; з їх допомогою було виконано дослідження О.С. Іщенко — «Спектральний аналіз твердого (стверділого) [t] у флексіях дієслів третьої особи, поширеного в західноукраїнських діалектах» (Київ). Фонетичним рисам міського мовлення було присвячено доповідь Г.В. Сікори «Вокалізм сучасного львівського койне» (Київ). Про методику укладання питальника з акцентуації українських діалектів доповіла Г.С. Кобиричка — «Програма збирання матеріалів для дослідження діалектного наголосу української мови» (Київ).

Проблеми словозміни потрапили в поле зору польської дослідниці Ю. Кобус «Przydatność materialów terenowych do badań fleksji gwarowej» (Познань, Польща) та І.В. Симоненка «Словозміна прикметників у говірках західного порубіжжя східнополіського діалекту» (Київ). Семантичному варіюванню та деривації прислівника було присвячено доповіді «Прислівникова лексика сучасних середньополіських говірок Житомирської області в контексті дослідження адвербіальної системи діалектів українськомовного континууму» Г.І. Гримашевич (Житомир) та Т.О. Ястремської «До проблеми семантики та граматики дериватів у говорах української мови» (Львів).

Найбільше уваги доповідачі приділили лексиці українських говірок; при цьому основним прийомом аналізу залишається моделювання семантичної структури — як однієї мовної одиниці, так і ширше — лексико-семантичного поля: зокрема, це дослідження О.М. Холодьон «Діалектне мовлення в мовній картині світу діалектоносіїв Східного Полісся» (Київ), М.С. Делюсто «Трансформації слів із значеннєвим компонентом **придане** в південнобессарабських говірках» (Ізмаїл), С.С. Поліщук «Номінація ручного реманенту в говірках Середнього Надбужжя» (Одеса), Н.І. Лісняк «Репрезентація лексем **любов** та **кохання** в лемківському діалекті (на матеріалі народних пісень)» (Київ).

Відзначмо посилення уваги до синтаксису українських діалектів, зокрема Д.А. Мареев висвітлив питання «Варіантності конструкцій **іти по воду й іти за водою** у східнополіських говірках української мови» (Глухів); О.І. Котяш зупинився на ідіостилі одного носія говірки — «Із спостережень над синтаксисом мовної особистості» (Київ).

Доповідь Н.В. Хобзей (Львів) було присвячено внесковій досліджень О. Горбача в розвиток українського мовознавства, його зв'язкам із Ю. Шевельовим, іншими українськими лінгвістами.

Свої наукові дослідження представили не лише українські вчені: національним досвідом у дослідженні проблем діалектології поділилися представники білоруської, італійської, польської, російської лінгвістичних шкіл. Зокрема, спробу зіставлення мовознавчих традицій та діалектного ландшафту кількох країн здійснив С. Дель Гаудіо — «*Діалектна картина Італії та України: спроби порівняння*» (Київ).

У співдоповіді «*Найважливіші завдання вивчення українських діалектів*» П.Ю. Гриценко (співдоповідач — Л.В. Рябець, Київ) підсумував основні напрямні теоретичні питання діалектологічних досліджень. Окреслено подальший розвиток емпіричної бази діалектології, наголошено на необхідності употужнення діалектологічних досліджень у вищих навчальних закладах. У цій потребі переконують сучасні мовознавчі студії, зокрема *Загальнослов'янський лінгвістичний атлас*, який оприявнює зв'язки різних слов'янських мов. Підкреслено, що саме завдяки втягуванню в художній дискурс діалектних елементів українська літературна мова нині переживає ренесанс. Інші завдання, які сьогодні стоять перед дослідниками, — це розширення форматів удоступнення діалектної інформації та створення реєстрів діалектних явищ, оскільки чимало рис говірок залишається поза увагою науковців, що зумовлено традиційною проблематикою студій діалектів у національних лінгвістичних школах.

Наприкінці заключного засідання відбулася наукова дискусія: слово взяли П.Ю. Гриценко, К.Д. Глуховцева, Є. Сиротюк, Н.В. Хобзей, М.М. Толстая, які підкреслили актуальність порушених усіма учасниками конференції проблем.

Статтю отримано 14.06.2018

Tkachuk Maryna

Institute of the Ukrainian Language, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

“DIALECTOLOGY AT THE STRUCTURE OF LINGUISTIC KNOWLEDGE”:
about the bottom lines of the International Scientific Conference

The International Scientific Conference “Dialectology at the Structure of Linguistic Knowledge” was held on 19–20 April 2018 at the Institute of Ukrainian Language. The disciple of different scientific schools of the both Ukrainian and foreign ones attended the conference. This scientific event was dedicated to the central problems of the modern Slavic dialectology, in particular considering of the dialectal data as an empiric base for development of the different philological fields; issue of the areology of linguistic units and facts in terms of formal language standards' verification; informative potential of the written artifacts on the back of dialects etc.

Keywords: *conference, dialectology, Slavic dialectology, dialectal data, areal linguistic, language of written artifacts.*